

KÁLI ISTVÁN

ORBE
CĂIȚO
RUL

Tema

„...întunericul jalnic s-a făcut lumină
și sufletul s-a-nfiorat de bucurie.
Piatra pe care cerșeam prinse freamăt,
un chip spre chipul meu strălumina
și priveam vrăjit în ochii chemători
ai Celui oprit din mers spre-a mă-ntrema.“

(Áprily Lajos¹ – Bartimeus²)

Kormos³ Albert, adică Berți⁴, cum îl vom numi de cele mai multe ori de-aici înainte, e lipsit de lumină, a vederii și a lumii.

---

1 Áprily Lajos (1887–1967), unul dintre cei mai importanți poeți transilvăneni interbelici, marcant helikonist, devenind primul redactor-șef al revistei *Helikon*, înființată în 1928, în urma întâlnirii scriitorilor maghiari la castelul baronului Kemény János de la Brâncovenești.

2 Mottoul în original: „...világgá lett a bús világtalanság,/ s öröm borzongott át a lelkemen.// Koldus-kövem felett a tér derengett,/ arcom felé egy arc világított,/ s kápráztatva néztem hívó, mély szemébe/ Annak, ki jött, megállt, meggyógyított.“

3 Se citește Cormoș.

4 Berci în original. Printr-o convenție cu autorul, câteva nume au fost grafiate cu caractere românești, pentru ușurarea lecturii.

În cazul său, chiar și noțiunea de nevăzător, de „lipsit de lumină“, e echivocă, dacă ținem seama că ea se poate raporta atât la lume, adică la atotcuprins, cât și la lumină, la spațiul binecuvântat cu lumină, pe care conștiința îl poate percepe prin intermediul ochiului. Poate însemna, pe de o parte, că lumea lui Berți a încetat să mai existe sau că nici n-a existat vreodată, iar pe de alta, că și-a pierdut vederea, adică e constrâns să trăiască într-un întuneric care învăluie totul – sau aproape totul.

De aceea nici nu știm, de fapt, cum să sune enunțul, și-n consecință nici ceea ce trebuie ori ar trebui să demonstrăm. Dar poate nici nu-i necesar, deoarece, dacă analizăm noțiunile ținând cont de toate circumstanțele, putem înțelege ușor că nevăzătorul oricum e văduvit de lumină, însă nu-i mult diferit de cel ce-i lipsit de ea într-un alt chip.

Pentru demonstrarea stării de nevăzător a lui Berți nu există reguli, variante necesare, verificate, ca în cazul triunghiurilor echilaterale, de pildă (cum ar spune mămica Biresz: asta se raportează la aia, precum aceasta la cealaltă), nu există axiome, posibilități de deducție, formule stabilite empiric, singura metodă aplicabilă este *reductio ad absurdum*, prin care se înțelege: înapoi la imposibil, adică la convingerea că dacă ceva nu-i așa, atunci cu certitudine e altfel.

Să pornim deci de la faptul că Berți nu-i lipsit de nevăzut, nici dintr-o perspectivă, nici din cealaltă a noțiunii, adică își are propria sa lume, nu are un handicap de vedere și nici

nu-i întotdeauna victima mistificărilor, adică nu-i un orbecăitor. Să presupunem despre el că posedă o astfel de lume și ulterior, pe lângă cealaltă, în ciuda faptului că de mai bine de un an și jumătate se luptă cu o insomnie teribilă. Să-l urmărim pentru ce se pregătește în clipa aceasta, de ce se duce agale la șopronul din capătul curții, de ce desface lacătul care închide ușa șubredă de lemn, de ce pipăie pe băjbâite în semiîntuneric, până reușește să scoată colacul de sârmă care a rămas după ce vecinul Duda a întins mare parte pe scheletul de țeavă al galeriei de viță, în locul celei vechi, mâncată de vreme, ca să aibă pe ce să se întindă vrejurile noi ale viței, de ce se chinuiește s-o deșire, s-o treacă apoi pe sub acoperiș, s-o arunce de mai multe ori peste grinda șarpantei. Din acest șir de acțiuni putem deduce că Berți se duce la sigur de data aceasta: sârma nu se rupe, grinda nu se frânge.

Acesta ar putea fi chiar epigraful temei, dar pe noi nu ne interesează devizele, Berți a fost copleșit de ele de-a lungul vieții, măcar acum să-i respectăm voința, când e atât de hotărât, atât de ferm, când, cu un ultim efort, își mai duce o dată mâinile la gât – Doamne, de ce?! – pentru că așa l-a plămădit Marele Creator, luptător nevoie mare, așa că se luptă deci în chinuri și înjură horcăind de curva mă-sii înainte de a se îmbrăca cu pijamaua vărgată bordo-gri până de porumbel, ca apoi, în cele din urmă...

Stop-cadru. Fie aceasta imaginea finală. Sau, și mai bine, imaginea definitivă!

Demonstrația

Primul pas: Renașterea

Ora 20 și 11 minute

August. E o seară caldă. E joi, dar asta n-are nicio importanță; de la o vreme, Berți nu mai urmărește șirul zilelor. De multă vreme deja. Nu-și mai amintește de când, dar nici asta nu mai are importanță. Ceea ce ar putea avea ceva importanță este că-i vară, asta e sigur, simte căldura. Într-un sort de pânză și o cămașă tot de pânză, cu mâneci scurte, șade pe canapea cu picioarele strânse sub el. Picioarele ridicate de la sol nu sugerează o poziție comodă, ci mai curând că se teme de ceva, de cineva. Ca și cum i-ar dispăcea să fie prins asupra faptului. Se teme cu adevărat. Teama amplificată până la groază a irupt de la sine și s-a aciuat în ridurile flasce ale obrazului, în ochii înconjurați de cercuri întunecate. Precum cel înspăimântat de

ceea ce se pregătește să facă sau de ce-l așteaptă după faptele altora. Spre norocul lui, nu interesează pe nimeni, nu pândește nimeni să vadă ce se-arată în clipa aceea pe chipul său. Dar el nu-i absolut sigur de asta. Stă acolo, pe canapea, retras, lipit de spătarul ei, întocmai ca unul care consideră că nu poate fugi de demascare. Numai arareori își poate ține ochii pe ecran mai mult de zece secunde neîntrerupte. Filmul este despre vulcani, despre erupții, despre norii de cenușă aruncați în aer, despre lava încinsă care aruncă stropi și curge pe versant, lucruri pe care le-a admirat dintotdeauna, începând din momentul în care a citit, acum hăt, despre ele și i-au trezit fantezia și pe care, când au cumpărat și televizorul, de Crăciunul lui '63, le-a văzut prima oară ca fiind întocmai cum și le imaginase și povestea plin de sine, oricând putea să aducă vorba, că el și le-a închipuit exact la fel, ca un vulcanolog, așa cum ar vedea și acum în filmul lui Haroun Tazieff, dacă s-ar concentra. Dar nu-i atent, pentru că, în locul lavei ce se scurge, se vede pe el însuși în cele mai diverse ipostaze. Despre unele știe sigur că le-a trăit, de altele nici nu-și amintește. Uneori i se năzare ceva, dar nimic nu-i sigur. Și nici nu înțelege, în fond, de unde vine această necurmată vedere înlăuntrul sinelui. Deși de o bună bucată de vreme i se tot întâmplă. Nu-și mai amintește precis: să fie o jumătate de an, sau poate mai mult, de când s-a văzut pentru prima oară așa cum este el. Că-i așa, și nu altfel.

Și cum va fi. Și ce va fi important, hotărâtor: că-i așa sau altfel? Și nu înțelege de ce n-ar putea ști dinainte, așa că înjură încontinuu de mamă. Deși mai înainte o făcea foarte rar. Chiar de foarte fraged, încă de când a ajuns la Petroșani ca ucenic la domnul Albu, și-a jurat că el va fi un domn. Și era sigur că un domn nu înjură de mamă. Numai că există situații când domnia nu-și are locul, nu ai motiv să fii domn, și-atunci și cel mai domn dintre domni înjură de mamă. Uneori numai înlăuntrul său, aceasta e varianta scuzabilă, alteori cu glas tare sau de-a dreptul răsunător. De ce tocmai în acest moment? Sau e și asta o situație de genul acela? Se poate complica, amplifica, se poate transforma într-un motiv temeinic, dar acum nu se gândește dacă are un motiv sau nu, acum se gândește la ce urmează, dacă, în sfârșit, se va întâmpla. Și pentru că nu știe, înjură de mamă. La început numai în el, dar apoi îi iese din gură cu voce tare, instinctiv și-aruncă ochii în jur, să vadă dacă este cineva pe-aproape, care l-ar fi putut auzi, și-l liniștește puțin faptul că în preajmă nu-i nimeni.

Exact la fel a înjurat, cu o înverșunare inechivocă, și în septembrie '44, la Cucerdea, numai că atunci n-a trebuit să privească împrejur ca să afle dacă-l aude cineva. Atunci, ca și acum, nu putea dormi, numai că dintr-un cu totul alt motiv, iar insomnia a durat mult mai puțin. Deși l-a stors de puteri și acel timp relativ scurt. Asta e acum

însă... Se zvonea că totul se apropie de sfârșit, câteva zile numai și se încheie. Vreme de trei zile, abia dacă a reușit să fure câte o oră de inconștiență profundă, și aceea în picioare, cu spatele rezemat de peretele tranșeei, sprijinit de țeva puștii ZB, ca să nu se prăbușească, toată compania și-a săpat locașurile acolo, în coasta dealului de lângă drum, trei tranșee mai lungi, fiecare pentru câte un pluton, și una mult mai adâncă, la mijloc, pentru corpul ofițeresc. Chiar de-a doua zi au avut parte de câteva împușcături de salut, nici nu știau de la cine, dar acestea n-au reușit decât să le smulgă un rânjet batjocoritor, niciuna nu și-a nimerit ținta, și totuși nu prea îndrăzneau să iasă din tranșee, căci, dacă o făceau, rafalele se înmulțeau, și-i mai bine să fii prevăzător, se poate întâmpla ca vreuna să-i provoace necazuri unuia sau altuia. Duda Demeter, mucosul ăla deștept, a spus că n-ar aștepta cu plăcere sfârșitul, s-ar duce mai bine acasă, Ungheni nu-i departe, e doar o noapte de mers pe jos, îl ademenea să meargă cu el, dar el nu, că-l prind, îl pun la zid și *caput*, așa măcar mai are o șansă. A fost prima sa aruncare în luptă, a ajuns la plutonul trei al comandantului de pluton Raffai pentru completarea efectivului înaintea mării contraofensive de la începutul lui septembrie, a fost recrutat de-acasă, nici nu-și prea înțelegea norocul, a scăpat multă vreme, a fost instruit ca radiofonist la Nyíregyháza, atunci trimitea acasă cu un sentiment de mândrie ilustratele

militare, vorbea de Morse ca de un fel de minune la a cărei descoperire ar fi avut partea sa de contribuție, la finalul instruirii a dus acasă și caietul de studii cu foi cu pătrățele, ca tata și mama să vadă cu ce se pot mândri, adevărul e că n-a mers prea bine, poate tocmai de aceea l-au neglijat și i-a venit rândul numai când aveau deja nevoie și de cei mai slabi, pentru că starea frontului o pretindea, dar noroc că nu i-au dat un aparat de radio, ci doar o pușcă ZB și câteva cartușe, ca să fie. În dimineața celei de-a treia zile au izbucnit din el înjurăturile de mamă, pentru că împușcăturile care îi vizau sunau tot mai tare și tot mai aproape de tranșeele lor, încet-încet nici nu mai puteau număra câte rafale au fost aruncate asupra lor, apoi una a nimerit la plutonul întâi, urlete, văicăreli, strigăte de ajutor, dar nu puteai nici să te miști, într-o clipită totul a fost acoperit de explozie, de foc, apoi și plutonul al doilea a primit una după alta trei șarje mai mari, aproape că n-a rămas om neatins după ele, iar când și corpul ofițeresc a fost atins de două lovituri în plin, nu se mai mișca nici acolo nimeni, apoi a început să se rotească deasupra capetelor lor un avion cu însemne nemțești, pe care ei, cei din plutonul trei, l-au primit cu urale răsunătoare până când acesta și-a îndreptat spre ei răpăiala puștii-mitralieră, făcând vreo trei ture și înțepându-i cu gloanțele pe câțiva dintre băieți, până și comandantul Raffai a primit vreo două din ele, plutonierul Berki, fiind cel mai

vechi în grad, a urlat retragerea, numai că n-a spus tocmai esențialul, adică încotro, dar cine a mai fost în stare să se miște a pornit încotro îl ducea capul și degeaba striga Garas Andris, târând după el piciorul smuls pe jumătate de-a lungul șanțului, nu mă lăsați aici, camarazi, salt afară din șanț, zvârle pușca, și ia-o la fugă pe coasta dealului, bagă-te în tufișuri, apoi, sub acoperirea nopții, buimăcit de oboseală, dar cu o îndârjire câinească, ocolind și Mureșul, s-a dus mai departe, spre unde bănuia că se află Târgu-Mureș. Se crăpa deja de ziuă când au trecut anevoie prin mâlul Nirajului. Na, a spus Duda Demeter, asta deja-i a treia oară pentru mine. Berți știa la ce se gândește, au avut timp să-și povestească multe unul altuia. Dictatul l-a prins pe Duda la Ungheni, jumătate din Transilvania dincoace, jumătate dincolo, s-a bucurat că pentru el e dincoace, partea de nord, acolo a așteptat, în primul rând, pătrunderea celor considerați ca moștenire paternă, îmbrăcat de sărbătoare, zâmbind ștregărește, dar prietenos, cu o mică pălărie turtită, românească pe cap, pe care o primise în dar cu numai trei săptămâni în urmă, la optsprezece ani, de la scumpa lui mamă, româncă din Abuș. Hei, mă, de ce rânjești, i s-a adresat un fel de ofițer cu mustăcioară semeață, mărșăluind în fața unui grup, pe când își lovea carâmbul cizmei cu nuiua. Eu, l-a întrebat Duda, pentru că-s bine dispus, că vă văd pe dumneavoastră atât de gravi. N-a putut afla niciodată ce a fost

provocator în ceea ce a spus, dar l-au înșfăcat patru inși de brațe, l-au apucat de turul pantalonilor, l-au culcat la pământ și i-au dat cum se cuvine porția la fund. S-a întâmplat în urmă cu patru ani, cam pe vremea asta, ehei, atunci a trecut prima oară peste Niraj, pentru că așa nu se mai poate. L-a prins o patrulă la Dâmbău, nu avea niciun fel de hârtie, un filfizon cu glas afectat i-a spus, na, spionule, glonțu-i al tău, i-a spus că nu-i spion, el este român după mamă, dar filfizonul cu vorbă alambicată o ținea una și bună, că fiecărui spion i se cuvine un glonț, și când se și afla deja în fața țevilor de pușcă, atunci filfizonul i-a spus că scapă, dacă se înrolează, dacă nu, gata, a sfeclit-o. S-a înrolat, l-au dus la instrucție la Roman, acolo unde l-au dus și pe Berți la vremea lui ca soldat român, cu diferența că Duda a avut ghinionul de a da peste un căpiat de o sută de kile, bozgore, culcat!, iar el se culca, și-atunci dobitocul, ca în povești, una pe moale, una pe tare, una moale, una tare, cu picioarele sale uriașe cu bocanci i s-a urcat pe spate, stânga-mprejur, cobora pe pământ, înapoi pe omoplați, stânga-mprejur, jos, la pământ, era tot o rană de la gât până la mijloc și chiar mai jos, una-două s-a infectat de la pănura mizerabilă, dar nu îndrăznea nici să crâcnească, bozgorul își ține gura și se bucură că are gaură în cur și o poate atinge cu mâna după ce se cacă, a rezistat aproape o jumătate de an, atunci au fost duși la poligon la Făgăraș, de acolo a șters-o, trei săptămâni a trăit cu ce

a găsit în grădini și-n porumbiștile trecute prin iarnă, Târnava era rece în martie, dar n-a îndrăznit să se ducă la pod, a întâlnit un sas care s-a uitat la el, nu era nici urmă de dispreț în privirea aceea, nici simpatie, a lăsat deschisă ușa grajdului peste noapte, s-a culcat lângă o vacă blândă, așa s-a uscat sumanul pe el, era rece și Nirajul când a trecut a doua oară prin el, dar asta a putut s-o îndure până acasă, a dormit toată noaptea, s-a uscat, s-a încălzit, iar a doua zi a spus că el vrea să fie grănicer secui, au râs de el, dar numai până a devenit unul, apoi umbla mândru prin Rodna și Călimani și a plecat din munți numai când cei ce au întors armele i-au adus pe ruși dincoace de versantul munților, pentru că, începând de atunci, nu mai exista graniță de apărut, astfel a ajuns, după câteva zile de marș forțat, sub comanda lui Raffai, iar acum și a treia oară peste Niraj. Două zile nici nu s-au mișcat din casă, au mâncat și au dormit, iar au mâncat și au dormit, și-atunci bunica Duda a făcut rost de un pantalon mai de Doamne-ajută și de-o cămașă, ca să schimbe tunică, a găsit și un căruțaș care, pentru cei patruzeci de penghei ai lui Berți, a scos drugii căruței și a pus trei brațe de fân în dric. Au pornit în zori, când situația pe drum era tulbure, puteau să dea și de necaz, Berți s-a băgat sub fân, dar nu i-a oprit nimeni, pe la amiază au și ajuns la Ernei, în curba de dinaintea intersecției era o agitație suspectă și era deja zadarnică ascunderea în fân, unul dintre peneși a întrebat,